

Hidayətin "Burdan min atlı keçdi" kitabından seçmələr...

CƏLAL ƏLİYEV (1931-2001)

Uzun illər, qısa fasilələrdə Nüvədi kənd orta məktəbinin direktoru, 13 ildən çox Nüvədi kolxozunun sədri vəzifəsində çalışdı.

İqtisadçı alim, elmlər namizədi idi. Təkcə Mıgrıda deyil, ümumiyyətlə, respublikada elmi dərcəsi olan tək-tük kolxoz sədlərindən biriydi. Açığı, hərdən mənə çox qəribə gəldi ki, belə parlaq, işqli bir insanı kolxoza, təsərrufata bağlayan nə ola bilər? Axı, Cəlal müəllim həyatını başqa istiqamətdə də qura bilər: universitet auditoriyaları, şəhər həyatı və başqa cəlbedici perspektivlərə sahib olardı.

Bu sualın cavabını onun özü ilə, həyat tərzi ilə tanış olandan sonra müəyyənləşdirə bildim. Əmin oldum ki, onu kolxoz təsərrufatına cəlb edən karyerist maraqlar yox, torpaqbağılılıq və ata-baba yurduna sonsuz sevgisi idi.

Cəlal müəllim topədən-dırnağa təbiət adəmi, təbiət adəmi olduğu qədər də çox təbii idi. Daşıdığı vəzifənin formatı onu bürokratik çərçivəyə sala bilməmişdi. Ziyalılığını, vətənpərvərliyini, milli təessübkeşliyini qoruyurdu. Zəhmət adamları ilə rəftarında qeyri-adı bir səmimiyyət vardi. Onu nadir hallarda kabinetində tapmaq olardı: yaz-yay mövsümü Nüvədinin yaylaqları, biçənəkləri, payızda kolxozun kövşənləri, qışda mal-qarənan qışlaq sahələri onun əsas iş yeri idi.

O, Nüvədinin dağı-dərəsi, yoluizi, bağ-bağatı, çölü-meşəsi, camaati ilə nəfəs alırdı.

Cəlal müəllim communist idi. Şübhəsiz ki, o illərdə hamı kimi o da ateist tərbiyəsi almışdı. Ancaq tutduğu mövqeyə rəğmən Allaha inancını açıq ifadə etməkdən çəkinmirdi. Adət-ənənələrimizə saygıyla yanaşır, yeri goləndə dini ritualları yerinə yetirirdi. Nüvədi kəndi aran hesab edildi. Bəzən elə olurdu ki, həftələrlə yağış yağdırı, uzun quraqlıq dövrü yaşandı. Nəticədə Nüvədi çayının suyu azalır, camaati içməli su ilə təmin edən Dəhnə bulağı isə yerli-dibli quruyurdu. Belə vaxtlarda Cəlal müəllim kənd ağ-saqqlarını başına toplayıb, Nüvədinin Araza təref aşağı hissəsində, Sələnc deyilən yerde müsəlliyyət çıxardı. Qurbanlar kəsdirir, yağış duası oxunurdu. Qeyd edim ki, müsəlli İsləmdən çox-çox əvvələ gedib çıxan qədim tarixi olan bir ayındır. Onun icrası belədir: təbii fəlakətdən - quraqlıqdan, seldən-dəşqindən əziyyət çəkən insanlar hündür bir dağa qalxır, əl-ələ tutub dövrə vurur, Allahdan mərhəmət, şəfqət diləyirlər. Əlbəttə, Cəlal müəllimin belə davranışını o dövrün ideoloji tələblərinə heç cür uyğun gölmirdi və bu, birbaşa onun müstəqil düşüncəsi ilə bağlı idi.

Həsən Musayev Cəlal müəllimlə bağlı maraqlı bir əhvalat danışındı. Zəngilanda yaşayan Seyid Həsən Ağə (o dövrünün sayılıb-seçilən, qayım-qədim kişilərindən biri idi. Yalnız Zəngilanda deyil, bütün Zəngəzurda söz və nüfuz sahibi, ağır seyid kimi tanınır, qəbul olundurdu. İndinin özündə "Seyid Həsən Ağanın cəddi" and-inam yeri kimi işlədir) Cəlal müəllimə bir kürk bağışlayıbmış. Cəlal müəllim hər yerə, Mıgrıya, hətta Rayon Partiya Komitəsinə gedəndə belə həmin kürkü gevirmiş. O vaxt Mıgrı Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi olan Yurik Arakelyan da hər dəfə iradımı bildirirmiş: "Bura kolxoz idarəsi deyil, partiya aparatıdır, sen bizi nə hesab eləyirsən, rəngi bozarıb, didilib-tökülən bir kürkү çıynıne atıb qəbulə gəlirsən." Həsən müəllim deyirdi ki, Arakelyanın iradı elə irad olaraq qalırırdı. Cəlal müəllim mənlək ikilikdə olanda, - Seyid Həsən Ağanın cəddi buların (ermənələri nəzərdə tuturdu) belini qırırsın. O boyda kişi eyninin kürkünü çıxarıb mənə etibar eleyib, mən bu dığaların sözünə görə ondan imtina eləməyəcəm ki?...

Seyid Həsən Ağə da Seyid Həsən Ağə idi!

Tələbəlik illərində, deyəsən 1967-ci il idi, Bakıdan İrəvana gedirdim. Qatar vağzaldan tərpənən kimi yol bələdçisi başımızın üzünü kəsdi, biletleri yoxlamağa hələ macal tapmamış teləm-təlesik kimin hara getdiyini soruşmağa başladı. Yəqin biletəsiz müşteriləri vardi, ya yolda olacaqdı, onları da yerləşdirmək hayındaydı. Kupədə dörd nəfərdik. Mən təbii ki, "Irəvana" - dedim. Kupedəkilərdən hər biri öz mənzil başını söylədi. Qatar vağzaldan aralandı, Bakıdan çıxdı, sürət götürdü, özümüzü yoldakı kimi hiss edib bir az rahatlaşdı. Üzbezəz əyləşmiş orta yaşlarında, o anacan bir kəlmə kəsməyən kişi məndən soruşdu:

- Necəsiz?
- Yaxşıyam.

- Maraqlı, cazibədar ifadələrlə dolu, nurlu sifətinə, gözlərinə diqqətlə baxa-baxa qaldım, yadına sala bilmədim, - təşəkkür edirəm, - söylədim.

- Süsənbər bacım necədir? - Anamı soruşturdu.

- Yaxşıdır.

- Qüdrət müəllim necədir? - Böyük qarşasımı soruşturdu.

- Yaxşıdır.

Bir daha zənnimi diqqətlə, dərindən aradım, belə yetkin, bütöv, oturuşub-duruşmuş insana "bağışlayın, Sizi tanıya bilmədim" deməyə ürəyim gəlmirdi, şübhəsiz, özü də bunu hiss etdi.

- Mən Seyid Həsənəm, Siz tanımazsınız, mən son dəfə Xuduş qardaşının qonağı olana sən balaca uşaq idin, 2-3 yaşındaydin, indi

də gözümün qabağındasan.

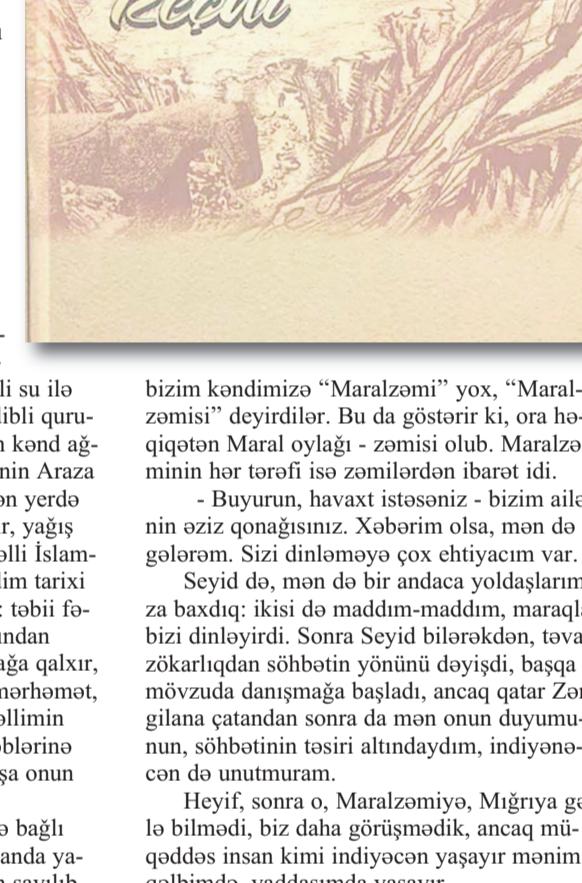
- Bəs 2-3 yaşlı uşağı 20-21 il sonra necə tanıdınız? - Heyrətimi gizlədə bilməyib, bir-başa soruştum, - özü də eşidə-eşidə - mən İrəvana gedirəm, Mıgrıya yox.

- Duyumumla tanıdım, nəslə-soyunuzla tanıdım, - sonra yavaşça, - sizin nəslə tanıma-ma olmaz. Bilirsiniz, Sizin atanızın əsil adı Xudaverdi olub.

- Bilirəm. Mən Sizin haqqınızda evimizdə çox xoş sözər eşimmişəm. Bizim ailədə Siz müqəddəs insansınız. Bütün Mıgrı dərəsi, Arazboyu kəndlər Sizin cəddinizə and içirlər.

- Allah niyyətlərini yerinə yetirsin. Ancaq Maralzəmisiñə gəlmək istəyirəm.

O dövrün çox aqsaqqalları, yaşlı ziyalıları

bizim kəndimizə "Maralzəmi" yox, "Maralzəmisi" deyirdilər. Bu da göstərir ki, ora həqiqətən Maral oylağı - zəmisi olub. Maralzəminin hər tərəfi isə zəmilərdən ibarət idi.

- Buyurun, havaxt istəsəniz - bizim ailənin əziz qonağısınız. Xəbərim olsa, mən də gələrəm. Sizi dinləməyə çox ehtiyacım var.

Seyid də, mən də bir andaca yoldaşlarımıza baxdıq: ikisi də maddim-maddim, maraqla bizi dinləyirdi. Sonra Seyid bilərkədən, təvəzükərləqdan səhbətin yönünü dəyişdi, başqa mövzuda danışmağa başladı, ancaq qatar Zəngilana çatandan sonra da mən onun duyumu-nun, səhbətinin təsiri altındaydım, indiyənə-cən də unutmuram.

Heyif, sonra o, Maralzəmiyə, Mıgrıya gəl bilmədi, biz daha görüşmədik, ancaq müqəddəs insan kimi indiyəcən yaşayır mənim qəlbimdə, yaddaşimdə yaşayır.

Bu epizodu xatırlamaqla həm də onu demək istəyirəm: Cəlal müəllim bilirdi kimin kürkünü geyinib, kimin kürkünü daşıyır. Seyid Həsən Ağanın kürkü ağırdır, onu hər adam daşıya bilməz. Həm də bu epizod ona görə dəyərlidir ki, Qərbi Azərbaycandakı soydaşlarımız qəddar sovet rejimində, millətçi-şövinist, anti-türk, anti-müsəlman erməni ideologiyasının içində, onların mühitində yaşısalar da, öz milli-mənəvi dəyərlərini, inanclarını, adət-ənənələrini cəsarətlə, ləyəqətlə, vüqarla qoruyub saxlayırdılar.

Cəlal müəllim Məmmədhüseyn Şəhriyarin vurğunu və təbliğatçısı idi. "Heydərbaba ya salam" poemasını əzər söyləyirdi. "Spartak romanı"nı, İsa Müğannanın "İdeal", Fərman Kərimzadənin "Xudafərin" romanlarını bütün təfərrüati ilə elə danışındı ki, ona qulaq asandan sonra o əsərləri oxumağa ehtiyac qalmırırdı.

Yalnız adlarını çəkdiyim əsərləri deyil, milli ədəbiyyatımızı, mədəniyyətimizi dərin-dən bilirdi. Nüvədinin Mədəniyyət Evinin balkonunda, sonuncu sırada əyləşib İrəvan Teatrının "Aydın" tamaşasını birgə izləməyimiz heç yadından çıxmır. Tamaşadan sonra əsərlə, rejissor şəhri ilə, aktyor oyunuyla bağlı mənə maraqlı fikirlər söylədi.

Cəsarətlə idi, on ağır vaxtlarda, on çətin məqamlarda deyirdi: "Özünüzü itirməyin, hadisə olanınan fikirləşərlər, hadisə baş verəndən sonra - yox! İgid olun!"

Onun gəncliyindən yaşına və həyat təcrübəsinə siğışmayan müdrikliyi, təmkini vardi. Bir işə başlayanda deyordi ki, tələsmək olmaz, narahat olmağa dəyməz, əsas işə başlamadıq. Sonra iş işi göstərəcək. Bu gün də Nüvənilər yeri gələndə, Cəlal müəllimin o sözünü tez-tez istifadə edirlər: Cəlal müəllim demişən, iş işi göstərəcək.

Nüvədi ziyalıları haqda xatılərini qələmə alıdığım bu günlərdə Nüvədinin Azərbaycan SSR-in Cəbrayıl qəzasından Ermənistan SSR-nin Mıgrı qəzasına aid edilmişə haqqında Zaqafqaziya Mərkəzi Komitəsinin qərarından 86, Nüvədinin işgalindən 24 il ötür.

Olub keçənləri yenidən götür-qoy edirəm. Məni heç nə ilə ovuda bilmədiyim bir kədər hissi bürüsə də, qəlbimin dərin qatlarından gələn bir piçiltimi oxucularla bölüşmək istərdim. İyirmi-iyirmi beş il bundan önce də dən-dən demisəm, hətta bu adda kitab da çap etdirmişəm: Biz o torpaqlara mütləq qayıda-cağıq! Və mütləq qayıtmalıyıq! Əsas odur ki, milli yaddaşımızı yaşadaq, mübarizəmizi bir an belə dayandırımaq. Sonra isə yenə Cəlal müəllim demişən, iş işi göstərəcək.